

**Рэлігійны дыскурс: унутраны і знешні дыялог
(на матэрыяле псалмоў)**

Апошнім часам павялічваецца колькасць лінгвістычных даследаванняў, прысвечаных аналізу функцыянальнай і полевай структуры рэлігійнай жанравай прасторы. Згодна з функцыянальнай дыферэнцыяцыяй, вылучаюць рытуальныя, арыентацыйныя і аганальныя жанры [1, с.224]. Спецыфіка рэлігійнага дыскурсу найбольш выразна прасочваецца пры разглядзе жанраў полевай арганізацыі – першасных (псалом, прытча, малітва) і другасных (пропаведзь, споведзь, пастарскія гутаркі).

Адным з асноўных першасных жанраў рэлігійнага дыскурсу выступае псалом. На думку К.В.Бабыровой, мэтазгодна выдзяляць групы псалмоў па ўнутранай інтэнцыі, часовай аднесенасці, характары і ключавой стратэгіі [1, с.228]. Аднак вылучэнне апошняй групы (па ключавой стратэгіі) не ўяўляецца істотным, паколькі эфект ацэнкі і тлумачэння прысутнічае ў папярэдніх трох разнавіднасцях.

Псалмы ўнутранай інтэнцыі падзяляюцца на дыдактычныя і інтэрагатыўныя. Дыдактыка экспліцытна выражаецца дзеясловамі загаднага ладу, якія ўзмацняюць уздзеянне Бібліі і набліжаюць такія тэксты да публіцыстычных. Многія рысы публіцыстыкі заўважаны даследчыкамі і ў іншых жанрах рэлігійнага дыскурсу [4, с.10; 6, с.6]. Прыклады дыдактычных псалмоў:

Будзьце мужныя і крэйкія духам – усе, што чакаеце на Госпада! (Псалтыр, 31:25); **Радуйцеся ў Госпадзе і весяліцеся, пабожныя!** **Радуйцеся ўсе шчырыя сэрцам!** (Тамсама, 32:11); **Спадзявайся на Госпада і добрае рабі, жыві на зямлі і цноту хавай** (Тамсама, 37:3); **Ад гневу ухіляйся, кінь грасць; не распальвайся гневам, каб благога табе не зрабіць** (Тамсама, 37:8); **Выслаўляйце Госпада на гусях, на гусях і галосным п'яаннем! На трубах і гукам рагоў спраўляйце ўрачыстасць перад Царом Госпадам!** (Тамсама, 98:5 – 6).

Дзеяслоўныя формы загаднага ладу, уключаныя ў павучальныя інтэнцыі, выражаюць адкрыты зварот да рэцыпіента. Імпліцытны характар павучання дазваляе адрасату рабіць самастойныя высновы:

Закон Гасподні дасканалы: ён душу пасілкуе. Аб'ява Гасподняя пэўная, яна прастака навучае. Загады Госпада справядлівыя, яны радуюць сэрца; заповедзь Гасподняя прачыстая, яна вочы прасвятляе. Служэнне Госпаду чыстае, яно на векі будзе трываць; прысуды Гасподнія правільныя, яны ўсе справядлівыя (Тамсама, 19:8 – 10).

Ацэначны характар псалма рэалізуецца праз лексемы *дасканалы, пэўная, справядлівая, радуюць, прачыстая, прасвятляе, правільныя*, якія ўздзейнічаюць на свядомасць адрасата.

Псалмы інтэрагатыўнай накіраванасці маюць дыялагічную форму:

Госпадзе! Каму дадзена будзе гасціць у палатцы Тваёй, каму жыць на гары Тваёй святой? Таму, хто жыве беззаганна і робіць справядлівасць і ад сэрца ўсяго праўду гаворыць, хто языком сваім не абмаўляе, нічога благога другому не робіць і не ўзводзіць ганьбы на бліжняга свайго. (Тамсама, 15:1 – 3); Каму можна ўзысці на гару Господнюю, і хто на месцы Яго святым стаяць мае? Той, у каго рукі бязвінныя і сэрца чыстае, хто душы сваёй да марноты не нагінае і не божыцца крывадушна, -- той атрымае багаслаўленне ад Госпада і справядлівасць ад Бога, Які дапамагае яму (Тамсама, 24:3 – 5).

Першая фаза інтэрактыўнага блока блізкая да рытарычнага пытання. Тым не менш, такое пытанне не застаецца без адказу самога ж адрасанта. Адказ афармляецца ў форме складаназалежнага сказа, які ўзмацняе экспрэсію дыялагічнага маўлення. Некаторыя пытанні – структурна-семантычныя складнікі псалмоў – з’яўляюцца рытарычнымі, бо адказ цалкам прадказальны. Экспліцытна не выражаны, ён, аднак, абсалютна зразумелы, прадказальны для адрасата:

Дакуль, Госпадзе: ці наўвекі забудзеш мяне? Дакуль будзеш аблічча Сваё ўкрываць ад мяне? Дакуль нестываць мне сум у душы маёй, тугу ў сэрцы маім з дня ды на дзень? Дакуль вораг мой будзе мець нада мной перамогу? (Тамсама, 13:2 – 3) Што за карысць у крыві ў маёй, у тым, што зыйду я ў магілу? Ці чым можа хваліць Цябе? Ці можа праўду Тваю абвяшчаць? (Тамсама, 30:10)

У гэтых пытаннях адрасант выяўляе свае эмоцыі, разважаючы над адносінамі паміж сабой і Богам.

Тэкставы матэрыял псалмоў можа быць аднесены да розных часавых планаў – рэтраспектыўнага, інтраспектыўнага і цяперашняга. Псалмы рэтраспектыўнага характару звязваюцца з сённяшнім і будучым асэнсаваннем жыцця, што выражаецца адпаведнымі дзеяслоўнымі формамі:

*Але ты, Госпадзе, шчыт для мяне, Ты слава мая і **падымаеш** галаву маю. Голасна **гукаў** я да Госпада, і **пачуў** мяне з гары **Свае** святое. **Кладуся** я і **засыпаю**; і **прабуджаюся**, бо Госпад **бароніць** мяне. **Не палюхаюся** я **безлічы** ваякаў, што **абступілі** мяне наўкола (Тамсама, 3:4 – 7); Ты **напоўніў** сэрца маё вялікай радасцю, чым **маюць** яны, **сбраўшы** збожжжа і віна багата. Супакойна **лягу** я і **засну**, бо Ты, Госпадзе, **даеш** мне жыць **спакойна** сярод **небяспекі** (Тамсама, 4:8 – 9); Госпад **даў** пазнаць **Сябе**, **учыніўшы** суд; **ва ўчынках** рук **сваіх заблытаўся** бязбожнік. **Зыйдуць** бязбожнікі ў **пекла** – **усе народы ў** **пекла**, што **Бога забылі** (Тамсама, 9:17 – 18); **Глянуў** Госпад з **неба** на **сыноў чалавечых**, **каб пабачыць**, **ці ёсць***

разумны, што Бога шукае. Усе чыста адхінуліся, усе аказаліся **напсаванымі**; **не было нікога там, хто б рабіў** **добра: нікагусенькі!** Няўжо ж **не апамятаюцца** ўсе злачынцы, што народ мой з'**ядаюць**, быццам хлеб ядуць, ды Госпада **не прызываюць**? Дык **задрыжаць** яны там ад страху, бо ёсць Госпад сярод роду **справядлівых!** (Тамсама, 14:2 – 5).

Дыялагічная форма сувязі мінулых падзей з сённяшнім і будучым часавымі планами дазваляе адрасанту апраўдаць пэўныя падзеі, звязваючы іх з колішнімі памылкамі або, наадварот, узорнымі паводзінамі і ўчынкамі, ухваленымі Богам.

Паводле характару вылучаюцца медытацыйныя, наратыўныя, канстатыўныя, апелятыўныя і эматыўныя псалмы. Медытацыйныя жанры аформлены як разважанне:

Міласэрны Госпад і добры, да гневу няскоры і шчодры на ласку. Не назаўсёды ён гневам палае і не навакі помніць ліхое. Не паводле грахоў нашых нам Ён дае і не адплачвае на правіннасцях нашых, але, як высока неба над зямлёю, такая вялікая ласка Яго дзеля тых, што баяцца Яго. Як далёкі ад захаду ўсход, так далёка Ён нашы праступкі ад нас аддаліў. Як літуецца бацька над дзецьмі, гэтак Госпад літуецца над тымі, што баяцца Яго. Бо ведае Ён, з чаго злеплены мы, памятае, што мы – толькі пыл (Тамсама, 103:8 – 14).

Паўторы і паралелізм канструкцый узмацняюць уздзеянне на рэцыпіента, прысутнасць якога пастаянна адчуваецца ў скрытым дыялогу. Так, адказам на пытанне “*Хто выкажа магутнасць Госпада, абвесіць усю славу Ягоную?*” (Тамсама, 106:1) з’яўляецца выказанне: “*Шчаслівыя тыя, што праўду захоўваюць і ў кожную часіну справядліва сць чыняць*” (Тамсама, 106:3). Экспліцытна рэалізуюцца толькі рэплікі аднаветкарнай накіраванасці, аднак рэакцыя адказу відавочная.

Псалмы наратыўнага характару яднаюць два пласты быцця – мінулы і цяперашні, адлюстроўваючы дыялог мінулых падзей і сённяшняга жыцця чалавека:

Калі сэрца маё занямела і нутро маё калацілася, дык я розум страціў і не ведаў нічога, ды быў перад Табой, як жывёла. Але астаўся я пры Табе назаўсёды! Ты трымаеш мяне за правую руку маю. І вядзеш Ты мяне паводле Тваёй пастановы, і пасля сустрэнеш мяне ў пашане (Тамсама, 73:21 – 24).

Гэты сегмент выяўляе не толькі мінулае, што выражана дзеясловамі прошлага часу, але і сёння (ужыты дзеясловы цяперашняга часу *трымаеш, вядзеш*) і нават перспектывы будучыні (яе рэалізуе дзеяслоў будучага часу *сустрэнеш*).

Псалмы канстатыўнага характару маюць антанімічны змест, што адзначаюць і даследчыкі: “Ключавой лініяй семантычнага кантрасту, якая ўдзельнічае ў стварэнні антанімічнага мікракантэксту Бібліі, з’яўляецца

супрацьпастаўленне праведнасці і граху” [2, с.4]. Яно складае аснову кантрасту паміж светам Бога і светам чалавека:

Бо ведае Ён, з чаго злеплены мы, памятае, што мы – толькі пыл. Чалавек – як трава, яго дні; як краска ў полі, так ён цвіце. Праляціць подых ветру, і няма ўжо яго, і ўжо месца ягонае не пазнае яго. Але ласка Гасподня ад веку й да веку над тымі, што баяцца Яго, і справядлівасць Ягоная над сынамі сыноў тых, хто хаваюць завет Яго ды закон Яго памятаюць, каб спаўняць яго (Тамсама, 103:14 – 18).

Бог – крыніца пастаянства, чысціні, справядлівасці, чалавек – толькі часовы госць на зямлі, і гэта часовасць выражаецца ў сімвалічным напаўненні лексем *пыл, трава, краска*.

Эфект кантрасту ўласцівы і публіцыстычнаму дыскурсу, што ўзмацняе ўздзеянне на адрасата.

Псалмы апелятыўнага характару маюць выразную камунікатыўную сутнасць (гэта дамінантная рыса рэлігійнага дыскурсу ў цэлым) і дыялагічную накіраванасць. Сярод іх ёсць прыклады наладжвання чалавекам кантакту з Богам і Бога – з чалавекам:

Калі гукую, пачуй мяне, Божа, справядлівасць мая! У цеснаце даваў Ты мне прастору. Злітуйся нада мною і пачуй малітву маю! (Тамсама, 4:2); Выслухай словы мае, Госпадзе, пазглядзі на ўздыханні мае. Пачуй гучны крык мой, Цару мой і Божа мой, бо да Цябе малюся. Спазаранку пачуй, Госпадзе, голас мой; да світання стану перад Табой і буду спадзявацца (Тамсама, 5:2 – 4).

Дык апамятайцеся, цары, зразумейце перасцярогу, суддзі зямныя! Служыце Госпаду са страхам і радуіцеся з дрыжаннем (Тамсама, 2:10 – 11); Сыны людзей: дакуль слава мая зневажацца будзе? Дакуль марноту любіць будзеце ды ілжы шукаць? (Тамсама, 4:3).

Такія псалмы могуць змяшчаць просьбу аб дапамозе і нават папрок Усявышняму:

Госпадзе, не адхіляй міласэрнасць Тваю ад мяне; ласка і вернасць Твая захавае наvekі мяне (Тамсама, 40:12); Злітуйся нада мною, Божа, з ласкі Тваёй ды праз вялікую міласэрнасць Тваю даруй мне беззаконне маё! Абмый мяне ўсяго ад правіннасцяў маіх і ачысці мяне ад граху майго (Тамсама, 51:3,4).

Дакуль, Госпадзе: ці наvekі забудзеш мяне? Дакуль будзеш аблічча Сваё ўкрываць ад мяне? Дакуль паставаць мне сум у душы маёй, тугу ў сэрцы маім з дня ды на дзень? Дакуль вораг мой будзе мець нада мной перамогу? (Тамсама, 13:2 – 3). Рэпліка папроку ў бок адрасата можа зыходзіць і ад Бога: Сыны людзей: дакуль слава мая зневажацца будзе? Дакуль марноту любіць будзеце ды ілжы шукаць? (Тамсама, 4:3).

Псалмы эматыўнага характару выражаюць ілакутыўную мадальнасць праз адпаведныя сродкі. У рэпліках адрасанта могуць выяўляцца як станоўчыя эмоцыі (узвышэнне Бога, захапленне яго справамі, радасць

кантактаў з Усявышнім), так і адмоўныя (скаргі на жыццёвыя праблемы і недахоп дапамогі):

Госпад добры і справядлівы, дык наказвае дарогу грэшнікам. Ён вядзе пакорных да праўды і ўбогім сцезжкі свае наказвае. Усе шляхі Господнія – ласка ды праўда для тых, што захоўваюць заповедзь Яго і аб'явы Ягонья (Тамсама, 25:8 – 10); Госпад ёсць святло маё і збаўленне маё: каго ж мне баяцца? Госпад -- ахова жыцця майго: каго ж мне палохацца? (27:1). Госпад – заслона мая і мой шчыт; на Яго спадзявалася сэрца маё, і Ён дапамог мне; і ўзрадавалася сэрца маё, і песняй маёю дзякаваць буду Яму (28:7). Шчасце таму, каго выбраў Ты і прыблізіў, каб жыў ён у сеньх Твайх; насыцацца будзем дабром Твайго дому, святога храму Твайго. Страшнымі ўчынкамі даеш нам адказ паводле Твайёй справядлівасці, Божа, -- Ты, што ёсць наш ратунак, усіх канцоў свету і далёкага мора надзея! Што ўгрунтаваў Сваёй сілаю горы і моцаю падперазаўся. Што ўсцішаеш шум мора, шум хваляў ягоньх і хваляванне народаў (65:5 – 8); Усцяж зневажаюць мяне мае ворагі; і тыя, што супраць мяне паўстаюць, праклінаюць мяне. Ем і прыем за хлеб і напой мой са слязьмі мяшаю праз гнеў Твой і абурэнне: бо надняў Ты мяне ды вон кінуў. Мае дні, быццам цені, знікаюць, і сохну я, быццам трава (Тамсама, 102:9 – 12); Я заграз у глыбокім балоце бязсонным; я трапіў у глыб водную, і цячэнне мяне залівае. Я знямогся ад крыку, засохла горла ў мяне; змарыліся вочы мае, выглядаючы Бога майго (69:3 – 4).

Такім чынам, рэлігійны дыскурс (у прыватнасці, псалмы) мае інтэрактыўную, або дыялагічную, накіраванасць. Унутраны дыялог рэалізуецца праз наяўнасць адрасата, адрасанта і адпаведную форму пабудовы рэплік. Знешні дыялог выяўляе сувязь рэлігійнага дыскурсу з публіцыстычным дзякуючы пабуджальнай мадальнасці, разнастайным сродкам уздзеяння, а таксама звароту да кантраставага прынцыпу асэнсавання катэгорый быцця.

Спіс літаратуры

1. Бобырева, Е.В. Религиозный дискурс: ценности, жанры, стратегии (на материале православного вероучения): монография / Е.В.Бобырева. – Волгоград: Изд-во ВГПУ «Перемена», 2007. – С. 224 – 299.

2. Ильченко, А.В. Библия как образец текста, построенного по принципу контраста: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19; 10.02.04 / А.В.Ильченко; Педагогический институт ФГОУ ВПО «Южный федеральный университет». – Ростов-на-Дону, 2008. – 24 с.

3. Карасик, В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И.Карасик. – М.: Гнозис, 2004. – С. 266 – 276.

4. Кот, С.О. Дискурсивный анализ проповеди как морально-духовного жанру словесности (на материале православной Різвяноі проповеді):

автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02 / С.О.Кот; Національний педагогічний університет ім. М.П.Драгоманова. – Київ, 2006. – 20 с.

5. Савин, Г.А. Коммуникативные стратегии и тактики в речевом жанре современной православной проповеди: автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Г.А.Савин; Российский университет дружбы народов. – М., 2009. – 26 с.

6. Савина, М.М. Синтаксис проповедей русских священников XVIII – XIX веков: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / М.М.Савина; Рязанский государственный университет. – Тамбов, 2008. – 23 с.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ